This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Besprekingen en aankondigingen

De redactie verwelkomt initiatieven tot het schrijven van evaluatieve recensies en korte boekaankondigingen. Neemt u daartoe vooraf contact op met de recensieredacteur.

Louis Logister, Creatieve democratie. John Deweys pragmatisme als grondslag voor een democratische samenleving (diss. Nijmegen), Budel: Uitgeverij Damon 2004, 348 p.

Met *Creatieve Democratie* heeft Louis Logister een degelijke inleiding in de politieke en sociale filosofie van John Dewey geschreven voor een Nederlands publiek. Noch Dewey, noch het pragmatisme, de stroming waarmee zijn naam onlosmakelijk verbonden is, heeft in Nederland een erg grote reputatie. Dat is onterecht. Logister verricht met zijn studie dan ook broodnodig en achterstallig zendingswerk. Hij is er daarbij redelijk in geslaagd de Deweyaanse terminologie in het Nederlands te vertalen, zonder te vervallen in gekunsteld of bombastisch taalgebruik. (Iedereen die Deweys werk wel eens in het Nederlands heeft besproken, weet dat dit een dekselse opgave is, en een niet geringe prestatie. Dewey betoogt, schreef een criticus eens, als God die de aard van de schepping wil uitleggen, maar niet goed uit zijn woorden kan komen. Dewey kon daar nog net mee wegkomen. Wij niet.) Voorzover het gebrek aan een gedegen Nederlandstalige studie de receptie van Dewey in Nederland in de weg heeft gestaan, is dat probleem met dit overzicht goeddeels opgelost.
Voor wat betreft de ondergetekende recensent, predikt Logister echter tot een landgenoot die zich al enige jaren geleden bekeerde tot het pragmatisme. Er was in zijn boek dan ook weinig waarmee ik niet kon instemmen en veel waarin ik mij kon herkennen. Zoals de titel van zijn boek reeds verraadt, stelt Logister de politieke filosofie van Dewey en zijn conceptie van democratie centraal. Dit onderdeel van Deweys denken is verweven met tal van andere aspecten van zijn gedachtegoed – zijn handelingstheoretisch perspectief, zijn antropologie, zijn ethiek, en zijn opvattingen over opvoeding en onderwijs. Logister werkt al deze aspecten zorgvuldig uit en laat zien hoe ze bijdragen aan Deweys visie op democratie. Hiermee maakt hij overtuigend duidelijk dat achter Deweys pleidooi voor democratie veel meer schuilgaat dan alleen maar een verdediging van democratische procedures voor besluitvorming. Deweys project zou men wellicht beter kunnen omschrijven als een pleidooi voor de veredeling van de democratie en de democratische samenleving. Democratie betekende voor Dewey niet alleen dat kiezers periodiek een gang naar de stembus konden maken, maar dat een samenleving ieder-

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

een schoolde tot bekwame en mondige burgers, dat de maatschappelijke voorwaarden werden geschapen waaronder burgers als gelijken konden deelnemen aan de besluitvorming, dat beleid werd geïnformeerd door een wetenschappelijke en experimentele aanpak, en dat de democratische besluitvorming plaatsvond niet op basis van pure macht en belangenbehartiging, maar op basis van open debat en goede argumenten.
Logister betoogt dat Deweys politieke filosofie nog steeds de moeite waard is. In de huidige periode waarin de legitimiteit en de effectiviteit van het democratische besluitvormingsproces overal in de westerse wereld onder druk staat, biedt Deweys opvatting van democratie tal van aanknopingspunten voor een revitalisering van het democratische proces. Deweys politieke denken staat daarom steeds meer in de belangstelling en Logister stelt terecht dat zijn werk, ondanks de gevorderde leeftijd, nog steeds actueel is. Hiermee geeft Logister tevens antwoord op zijn centrale onderzoeksvraag:

> 'Kan Deweys concept van participatieve democratie, dat hij fundeert op een pragmatische antropologie en ethiek, vruchtbaar zijn bij de benadering van hedendaagse sociale en politieke vraagstukken?'

Zijn antwoord is een volmondig: 'Ja.'
Op weg naar deze conclusie geeft Logister, zoals reeds aangestipt, tal van doorkijkjes naar andere aspecten van Deweys imposante filosofische nalatenschap. Het boek biedt zo een redelijk compleet beeld van Deweys gedachtegoed. De nagelaten werken van Dewey zijn uiteraard omvangrijk en iedere auteur moet zijn eigen selectie maken van de dingen waarop hij de aandacht wil vestigen. Logister maakt daarbij soms andere keuzes dan ik zou doen, maar zijn selectie is alleszins verdedigbaar.
Toch heb ik ook een klein puntje van kritiek en dat betreft vooral de vorm van Logisters studie. Het proefschrift opent met een citaat van Arthur Schopenhauer:

> 'Es ist viel leichter, in dem Werke eines großen Geistes die Fehler und Irrtümer nachzuweisen als von dem Werte desselben eine deutliche und vollständige Entwicklung zu geben.'

Dit geeft de geest van de studie aardig weer. Logister probeert met zijn werk in de eerste plaats een gedegen 'reconstructie' te geven van Deweys denken. Het oogmerk is een getrouwe, systematische en accurate uitwerking van Deweys ideeën op basis van zijn klassieke werken. Deze aanpak – en het hele idee van een 'reconstructie' – toont een zekere overeenkomst met de academische zeden van onze oosterburen. (Ik hoorde eens twee Duitse filosofen in een conferentie elkaar woedend toeroepen: 'Uw reconstructie van

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Habermas is de mijne niet!') Daarmee wil ik niets zeggen ten nadele van zorgvuldige tekstinterpretatie of van de academische cultuur van onze oosterburen. Zij hebben deze methode daar tot een verfijnde kunst ontwikkeld.

Niettemin maak ik als pragmatist en bewonderaar van Dewey wel bezwaar tegen deze aanpak. Er is iets problematisch aan een methode die zich vooral richt op exegese van de voornaamste werken van Dewey. Respectvolle weergave van wat de grote meester heeft bedacht, laat zich slecht verenigen met de geest van Deweys werk. Exegese is voor de bijbel en voor diegenen die geloven in tijdloze waarheden en 'reine Vernunft'. Het heeft iets vreemds om het werk van iemand die de plasticiteit en tijdgebondenheid van menselijke kennis zozeer centraal stelde, te onderwerpen aan dergelijke nauwgezette interpretatie en reconstructie. Het is in zekere zin dezelfde paradox als in de beroemde scène uit de film 'Life of Brian' van Monty Python. In deze scène probeert Brian, die tegen wil en dank voor de verlosser wordt aangezien, een menigte van volgelingen te overtuigen dat ze voor zichzelf moeten denken. 'You are all individuals', schreeuwt Brian ze toe. De menigte roept volgzaam terug in koor: 'We are all individuals!' Brian realiseert zich dat hij niet wordt begrepen. Hij probeert het nog eens en brult: 'You are all different!' De menigte antwoord met één stem: 'We are all different!' Het is tevergeefs. De strekking van Brians boodschap gaat verloren door de slaafse navolging ervan.

Op soortgelijke wijze roept Dewey ons van het begin van de twintigste eeuw toe, dat er geen absolute waarheden zijn; dat mensen hun lot in eigen hand hebben; en dat zij in iedere historische periode steeds weer creatieve oplossingen moeten bedenken voor nieuwe problemen en nieuwe omstandigheden. Je moet deze boodschap niet opvatten als een leer, een sjabloon voor het goede leven waaraan mensen zich kunnen conformeren, je moet deze boodschap beschouwen als een aansporing om zelf te denken, om zelf vorm te geven aan de toekomst. Als Dewey al aanwijzingen geeft, dan betreffen die vooral de manier waarop we onze zelfwerkzaamheid het best vorm kunnen geven, namelijk democratisch en met inachtneming van de normen uit de wetenschappelijke praktijk. Dewey spreekt zich echter niet uit over wat voor soort samenleving latere generaties zouden moeten willen. Zijn werk is geen blauwdruk, geen politiek programma voor een beweging.

Het probleem is niet dat Logister dit aspect van Deweys denken niet heeft begrepen, of over het hoofd heeft gezien. Hij beschrijft en bespreekt het in soortgelijke bewoordingen zelf in zijn boek. Dewey ging uit van een 'procesfilosofisch wereldbeeld', stelt hij, 'waarin de wereld steeds verandert.' Deweys visie op de mens wordt gekenmerkt door 'plasticiteit en intelligentie', gaat hij verder, en in een 'inhoudelijk contingente culturele context staan menselijk handelen en menselijke intelligentie in dienst van de reconstructie van een voortdurend door problemen gekenmerkte wereld' (p. 320).

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Logister heeft dit inzicht echter niet op zijn eigen werk betrokken. Hij heeft zichzelf niet de vraag gesteld: Als ik Dewey en het pragmatisme omarm, wat betekent dit dan voor mijn rol als vertolker van deze traditie in de eenentwintigste eeuw? Ik denk dat een antwoord op deze vraag had geleid tot een studie waarin de accenten meer hadden gelegen op de betekenis van het pragmatisme in het huidige tijdsgewricht en minder op een reconstructie van Deweys werk. Vrij naar een oude joodse wijsheid zou men kunnen zeggen dat de relevante vraag voor Logister als pragmatist niet was: 'Hoe moet ik een goede Deweyaan zijn?'. De vraag die hij zichzelf als pragmatist had moeten stellen was: 'Hoe moet ik een goede Louis Logister zijn?'.
Dit alles neemt niet weg dat Logister een handzame studie heeft afgeleverd over het politieke denken van Dewey. Hij heeft daarmee een zorgelijke leemte gevuld in de Nederlandstalige filosofische literatuur en Dewey de serieuze aandacht gegeven die hij verdient. Zijn pragmatische plicht om zich met de problemen van vandaag uiteen te zetten, kan Logister altijd nog in zijn volgende boek waarmaken.

Wouter de Been (Tilburg)